

INTERESUL DOCTRINAR FAȚĂ DE RĂSPUNDEREA CONSTITUȚIONALĂ ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE RUSĂ

Ion MURUIANU,
judecător la Curtea de Apel Chișinău

RÉSUMÉ

Dans la dernière décennie, la question de la responsabilité constitutionnelle est devenue très populaire et a suscité un intérêt considérable et causer des études approfondies et multidimensionnels en particulier dans la doctrine juridique russe.

En apprécier beaucoup de valeur à ce sujet et considérer lui de plus que actuelle pour la République de Moldova, pour la science de droit constitutionnel, dans ce qui suit, nous proposons un revue de la contribution de scientifiques russes à la fundamentation de la théorie de la responsabilité constitutionnelle.

Mots-clés: la responsabilité constitutionnelle, la responsabilité juridique, la responsabilité politique.

REZUMAT

În ultimii zece ani, problematica răspunderii constituționale a devenit destul de populară, suscitând un interes deosebit și determinând o studiere amplă și multiaspectuală mai ales în doctrina juridică rusă.

Apreciind în mod distinct această tematică și considerînd-o mai mult decît actuală și pentru Republica Moldova, pentru știința dreptului constituțional autohton, în cele ce urmează ne propunem o retrospectivă a contribuției cercetătorilor ruși la fundamentarea teoriei răspunderii constituționale.

Cuvinte-cheie: răspundere constituțională, răspundere juridică, răspundere politică.

Introducere. În ultimii zece ani, problematica răspunderii constituționale a devenit destul de populară, suscitînd un interes deosebit și determinînd o studiere amplă și multiaspectuală. În cea mai mare parte, s-a încercat argumentarea existenței și necesității răspunderii constituționale ca instituție juridică de sine stătătoare proprie dreptului constituțional. Dat fiind specificul normelor constituționale (care, potrivit majorității cercetătorilor, nu dispun sub aspect logico-juridic de sancțiune), în doctrină au fost lansate diferite ipoteze și teorii de natură să explice esența răspunderii constituționale, elementele sale componente, formele de manifestare și realizare etc. Cel mai viu interes asupra problematicii poate fi atestat în cadrul doctrinei juridice ruse care, trebuie să recunoaștem, a adus o contribuție substanțială la fundamentarea teoriei răspunderii constituționale.

Scopul studiului. Apreciind în mod deosebit efortul științific al cercetătorilor ruși în materie, în studiul de față ne propunem să clarificăm premisele cercetării științifice a răspunderii constituționale (moment de natură să dezvăluie necesitatea și menirea ei juridică, politică și socială), să reliefăm contribuția acestora la fundamentarea științifică a răspunderii constituționale în perioada contemporană și să argumentăm necesitatea și actualitatea dezvoltării problematicii date de către doctrina juridică autohtonă.

Metode și materiale aplicate. În procesul studiului, au fost utilizate metodele: analizei și sintezei, comparației și istorică, investigației științifice. În calitate de materiale de referință au servit o serie de monografii, autoreferate ale tezelor de doctor în drept, articole științifice și rapoarte la foruri științifice ale cercetătorilor ruși.

Rezultate obținute și discuții

Premisele cercetării științifice a răspunderii constituționale. În general, în doctrina constituțională rusă problema premiselor și a momentului apariției răspunde-

rii constituționale este una discutabilă. Ea presupune două aspecte: *teoretic*, ce ține de fundamentarea necesității apariției răspunderii constituționale ca instituție juridico-constituțională de sine stătătoare sau, cel puțin, ca o subinstituție a dreptului constituțional; *istoric*, care privește momentul apariției în teorie și practică a primelor elemente ale răspunderii constituționale.

Privită sub aspect *istoric*, apariția răspunderii constituționale ca subiect al dezbaterilor științifice și ca formă distinctă de răspundere juridică este atribuită de numeroși specialiști în domeniu (**D. T. Șon** [71, p. 35], **N. M. Kolosova** [33, p. 86] etc.) perioadei anilor '70-80 ai sec. al XX-lea, cînd în dreptul statal (dreptul constituțional – n.n.) sovietic s-a cristalizat concepția statului ce aparține întregului popor, fundamentată de Constituția Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (în continuare – URSS), adoptată în anul 1977.

În același timp, sînt cercetători care susțin că răspunderea constituțională a apărut odată cu primele acte constituționale [6, p. 46]. Spre exemplu, **O. E. Kutafin** [42, p. 387] consideră că apariția răspunderii constituționale este strîns legată de formarea însăși a dreptului constituțional ca ramură a dreptului, doar că actualmente această instituție a devenit mai solicitată. Mai mult ca atît, potrivit lui **K. S. Belski** prima ramură de drept care a cunoscut noțiunea de *răspundere* a fost prima dreptul statal, deoarece ea pentru prima dată se întîlnește în Ucazul lui Petru I despre „putere și răspunderea Senatului” din 2 martie 1711 [11, p. 14].

Sub aspect istoric, cercetătorul **I. A. Kraveț** susține că „apariția” răspunderii constituționale este legată de conturarea primelor instituții constituționale din Rusia la începutul sec. al XX-lea. În acest context, autorul face trimitere la transformările majore ce s-au produs în anii 1904-1906 în Rusia, care au stimulat în mod deosebit studierea experienței constituționale a diferitor

state. Studiul comparativ realizat a urmărit reliefaarea celor mai democratice instituții ale dreptului constituțional care funcționau în Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, statele Europei continentale. Respectiv, au fost propuse modele de transformare a dreptului statal al Imperiului Rus în baza principiilor parlamentarismului, răspunderii politice și juridico-statale a guvernului și miniștrilor în fața camerelor legislative. Adepții activi ai recepționării principiilor parlamentarismului englez, cu adaptarea respectivă a acestora la specificul imperiului, au fost constituționaliștii liberali (abreviat – cadeții), care tindeau să instaureze o monarhie constituțională mai dezvoltată – monarhia parlamentară. Anume cadeții au militat nu numai pentru răspunderea politică a Cabinetului de Miniștri în fața Dumei de Stat, dar și pentru răspunderea constituțională separată a unor miniștri pentru acțiuni ilegale în fața camerelor legislative.

Respectiv, în proiectul legii fundamentale a Imperiului Rus au fost prevăzute două forme de răspundere a miniștrilor: răspunderea *politică* (solidară față de Duma de Stat pentru realizarea conducerii generale a statului) și răspunderea *juridico-statală*. Proiectul consfințea principiul general al răspunderii juridice, conform căruia miniștrii, pentru încălcarea legilor în timpul mandatului, puteau fi trași la răspundere civilă sau penală de rînd cu celelalte persoane ce dețineau funcții de răspundere. Concomitent, se prevedea posibilitatea tragerii lor la răspundere în fața fiecărei camere, printr-o procedură specială, pentru încălcarea intenționată a Legii Supreme, precum și pentru cauzarea de prejudicii considerabile intereselor statului prin neexecutarea obligațiilor, depășire de competențe sau abuz de putere. Fiind propuneri deosebit de îndrăznețe pentru acele vremuri, ele au fost completamente ignorate [39, p. 393-395].

Sub aspect comparativ, am putea afirma că răspunderea constituțională, în accepți-

unea dată de **I. A. Kraveț** (ca răspundere a miniștrilor), a fost caracteristică și spațiului românesc, înregistrând chiar unele succese, fiind reglementată în Regulamentele Organice ale Munteniei și Moldovei, în Convenția pentru organizarea definitivă a Principatelor, semnată la Paris (la 7-19 august 1858), precum și în Constituția din anul 1886 [1, p. 5].

Referindu-ne la perioada socialistă, sovietică, în cadrul acesteia au fost adoptate o serie de constituții (în anii 1918, 1924, 1936, 1977), care într-un fel sau altul au reglementat unele elemente ale instituției răspunderii constituționale. În primele constituții, potrivit lui **R. G. Oganesean** [59, p. 225], răspunderea constituțională era stipulată ca *răspundere revoluționară*. Sancțiunile prevăzute de aceste constituții facilitau cucerirea puterii politice de către proletariat (partidul bolșevic), contribuind la distrugerea opoziției politice. Respectiv, răspunderea constituțională era „prevăzută” doar pentru puterea „înfrîntă” (a exploatareilor), în calitate de sancțiuni fiind aplicate în special: interzicerea participării la alegeri (categoriile de persoane fiind concretizate în constituții și în legislația electorală) și lipsirea de dreptul electoral prin hotărâre judecătorească.

O altă particularitate a răspunderii constituționale reglementată de constituțiile sovietice (care, între timp, din răspundere revoluționară a devenit răspundere juridico-statală) constă în faptul că acestea formulau răspunderea doar a indivizilor față de puterea de stat (un exemplu elocvent servind lipsirea de cetățenie, sancțiune aplicată destul de frecvent), dar nu și invers, a puterii supreme în stat față de popor și cetățean [59, p. 226].

După cum e bine știut, în URSS puterea supremă aparținea conducerii partidului comunist, însă aceasta nu răspundea din punct de vedere constituțional și nici politic (față de membrii de partid). O singură excepție în acest caz era reglementarea normativă a unor sancțiuni pentru deputați (din acest punct de vedere, potrivit cercetătoarei **M.V. Zolotariova**, răspunderea constituțională exista în această perioadă sub forma disciplinei de partid [7, p. 114-115]). În toate constituțiile sovietice era prevăzută procedura de revocare a deputatului de către alegători, fiind elaborată și o legislație procedurală specială. Însă, după cum menționează prof. **S.A. Avakian**, chiar dacă existau temeiuri pentru aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege, în practică nu se ajungea la constatarea oficială a delictului constituțional și aplicarea sancțiunii corespunzătoare. Aplicarea reglementărilor date a fost substanțial deformată de monopolul partidului de guvernământ deținut în sfera exercitării puterii de stat și, în special, în politica de selectare a cadrelor. Astfel, în cazul în care în practică survenea necesitatea revocării vreunui deputat, acesta era impus să depună o cerere de concediere din proprie voință. În caz contrar, organele de partid corespunzătoare ar fi fost puse în situația de a recunoaște că au „greșit” la se-

lectarea candidaților și deputat a devenit o persoană nepotrivită [2, p. 10], fapt inacceptabil pentru acea perioadă.

Ținând cont de momentele enunțate, **I. A. Kraveț** consideră că în Rusia instituția răspunderii constituționale a parcurs următoarele etape [39, p. 398]:

I – etapa monarhiei constituționale, marcată de încercarea de a reglementa normativ răspunderea constituțională și de a o aplica în practică;

II – etapa constituționalismului sovietic, în cadrul căreia răspunderea constituțională a avut un caracter preponderent politic;

III – etapa reformei constituționale (1989–1999), perioadă în care au apărut primele elemente ale răspunderii constituționale contemporane;

IV – etapa contemporană, în care răspunderea constituțională este inclusă în legislația constituțională (începând cu mijlocul anului 1999).

Dacă e să privim instituția răspunderii constituționale exclusiv ca subiect al cercetărilor științifice, deci sub aspect *teoretic*, atunci, după cum susține **N. M. Kolosova**, evoluția acesteia cuprinde două etape distincte: *perioada sovietică* și *perioada contemporană*, democratică [34, p. 22]. În viziunea noastră, o asemenea periodizare este destul de relevantă pentru înțelegerea motivației studierii și dezvoltării răspunderii constituționale ca instituție juridică.

În acest context, cercetătoarea **T. D. Zrajevskaia** susține, într-o lucrare publicată în anul 1980, că la momentul dat actualitatea problemei răspunderii juridice în sfera constituțională a fost determinată, în primul rând, de adoptarea Constituției URSS (din anul 1977) și a actelor legislative noi, de împlinirea cerințelor respectării legalității în activitatea organelor puterii de stat.

Totodată, importantă s-a dovedit a fi și preocuparea de a explica esența și natura juridică a unor fenomene din practica constituțională a statului, cum ar fi retragerea cetățeniei, revocarea alesului poporului etc.

O a treia cauză ce a condiționat studierea problemei răspunderii în dreptul statal a constat în rolul ideologic deosebit ce i-a revinit acesteia în educarea cetățenilor sovietici, în primul rând, în formarea unei poziții active a persoanei [29, p. 7-8].

Ceva mai târziu, în anul 1985, în cuprinsul unei publicații semnate în coautorat cu **N. A. Bobrova**, cercetătoarea abordează concepția răspunderii ca garanție a normelor și principiilor constituționale. În contextul cercetării problemei eficienței dispozițiilor constituționale și a mecanismului juridic de realizare a acestora, se face trimitere și se argumentează rolul și locul răspunderii juridico-statale (răspunderii constituționale – n.n.) ca mijloc de asigurare a respectării normelor constituționale, de prevenire și suprimare a abaterilor de la prevederile acestora.

În mod special, se subliniază că una din cauzele ridicării problemei existenței răspunderii juridico-statale ține de atestarea în

cadrul dreptului statal a unui șir de sancțiuni distincte [14, p. 56-57], care necesită a fi studiate pentru clarificarea esenței și naturii lor juridice.

Din câte se poate observa, treptat, studierea instituției răspunderii juridico-statale, dintr-un obiectiv politic s-a transformat în unul pur juridic, devenind o preocupare actuală a doctrinei juridice din acea vreme.

Potrivit lui **I. A. Kraveț**, atenția acordată răspunderii constituționale în anii 70 – începutul anilor '80 a fost determinată de încercarea de a fundamenta teoretic existența răspunderii juridice în „dreptul statal”, așa cum aceasta există în dreptul penal, civil sau administrativ. Justificarea răspunderii constituționale sau a răspunderii juridico-statale a fost orientată împotriva unei răspândite teze potrivit căreia realizarea normelor dreptului statal se face prin măsuri organizaționale, fapt ce explică lipsa sancțiunilor în această ramură a dreptului [39, p. 395].

Cel mai relevant constituționalist care a pus practic bazele cercetării răspunderii juridico-statale de pe aceste poziții considerăm că este **S. A. Avakian**, care, într-un demers științific din anul 197, își propune să răspundă la întrebarea dacă normele juridico-statale, dispun de sancțiuni sau nu, dacă dreptul statal conține sancțiuni și dacă acestea sînt necesare. Ca urmare, cercetătorul identifică o serie de particularități proprii sancțiunilor juridico-statale care le fac distincte de alte tipuri de sancțiuni [4, p. 35-36]. În anul 1975, ca o continuare a reflecțiilor asupra acestor momente, domnia sa, evaluînd și concretizînd măsurile răspunderii juridico-statale, autorul dezvoltă conținutul și scopul acesteia, coraportul cu alte forme de răspundere juridică și unele aspecte ale aplicării răspunderii date.

În mod special, Avakian evidențiază că problema răspunderii juridice, fiind în detaliu cercetată în cadrul științei juridice și în unele ramuri ale acesteia, nu este atestată practic deloc în alte ramuri ale dreptului. O asemenea situație ar fi clară, în viziunea sa, dacă răspunderea juridică ar însemna doar un proces de aplicare a sancțiunilor pentru încălcarea regulilor ce se conțin în normele juridice. Dar, după cum se știe, sarcinile răspunderii juridice sînt cu mult mai complexe. Aceasta reprezintă unul din mijloacele eficiente de organizare a executării dispozițiilor actelor normative, de prevenire și suprimare a comportamentelor ilegale admise de subiecții relațiilor sociale, de educare a populației în spiritul respectului față de drept. În condițiile unei asemenea accepțiuni a menirii răspunderii juridice, devine evident că aceasta nu poate fi exclusă din unele ramuri ale dreptului, deoarece problema aplicării eficiente a dispozițiilor actelor normative este proprie fiecăreia dintre acestea, inclusiv dreptului statal [3, p. 16-17].

Cele expuse ne permit să conchidem că studierea răspunderii constituționale în perioada sovietică a fost impulsionată practic de necesitatea soluționării unor probleme teoretice, legate de natura sancțiunilor înfîlțite

în dreptul constituțional de la acea vreme, necesitatea instituției răspunderii juridice în cadrul acestei ramuri a dreptului, precum și a creării unui sistem adecvat de măsuri de protecție a Constituției și de asigurare a eficienței normelor acesteia.

Procesul de democratizare post-totalitară, demarat la începutul anilor 90 ai sec. al XX-lea, a adus unele corective în motivarea abordării doctrinare și în fundamentarea științifică a instituției răspunderii constituționale. De rînd cu justificarea acesteia ca mijloc de protecție a Constituției și de asigurare a eficienței normelor constituționale, tot mai mult se pune accentul pe rolul răspunderii constituționale în asigurarea răspunderii juridice a statului (a structurilor puterii) ca principiu fundamental al statului contemporan de drept.

Desigur, preocupări de abordare a răspunderii juridico-statale a organelor puterii de stat pot fi atestate și în perioada sovietică, doar că ele erau destul de superficiale, fiind axate în special pe răspunderea acestora față de structurile partidului de guvernămînt, în acest mod esența fiindu-i în mare parte denaturată. Prin urmare, transformările democratice ce au urmat destrămării sistemului totalitar inevitabil au influențat și instituția răspunderii organelor puterii de stat, configurîndu-i noi dimensiuni și particularități.

Fundamentarea științifică a răspunderii constituționale în perioada contemporană. Din cele enunțate mai sus, este destul de clar că unele aspecte ale răspunderii constituționale au început să fie cercetate încă în anii '70-80 ai secolului trecut. Au manifestat interes față de acest subiect așa teoreticieni ca: **I. S. Samoșcenko** și **V. H. Farukșin** (*Ответственность по советскому законодательству*, Москва, 1971 [63]), **S. A. Avakian** (*Государственно-правовая ответственность*, 1975 [3]; *Санкции в советском государственном праве*, 1973 [4]), **N. A. Bobrova** și **T. D. Zrajevskaia** (*Ответственность по советскому государственному праву*, Воронеж, 1980 [29]; *Гарантии государственно-правовых норм*, Воронеж, 1984 [12]; *Ответственность в системе гарантий конституционных норм*, Воронеж, 1985 [14]), **O. A. Leist** (*Санкции и ответственность по советскому праву*, Москва, 1981 [43]), **Iu. P. Eriomenko** (*Советская Конституция и законность*, Саратов, 1982 [26]), **O. O. Mironov** (*Механизм действия советской Конституции*, Красноярск, 1988 [55]) etc. Cu toate că acești autori au adus un aport enorm la fundamentarea teoriei răspunderii constituționale (determinînd statutul răspunderii din dreptul statal ca formă distinctă a răspunderii juridice, identificînd diferența dintre răspunderea pozitivă și cea negativă, clarificînd definiția, subiecții răspunderii, temeiurile survenirii, sancțiunile aplicate etc.), din cauze obiective lucrările lor nu au fost valorificate în perioada sovietică. În schimb, în etapa imediat următoare, marcată de profunde transformări sociale, politice și juridice, în care s-a relansat interesul față

de problema dată, ele au stat la baza noilor cercetări științifice.

În această perioadă, destul de frecvent răspunderea constituțională era înțeleasă sub mai multe aspecte: în primul rînd, ca bază a răspunderii administrative, penale sau civile, exprimată în Constituție sub forma interdicției unor anumite comportamente; în al doilea rînd, ca răspundere socială de factură pozitivă, cuprinsă, de asemenea, în Constituție sub formă de principiu exprimat prin categoria de „obligație”; în al treilea rînd, ca răspundere de natură retrospectivă stabilită de organe speciale de tipul judecătoriilor constituționale sau a comitetelor constituționale; în al patrulea rînd, ca răspundere aplicabilă în cadrul relațiilor juridico-statale, legată de sancțiuni juridico-statale speciale [24, p. 71].

În ultimul deceniu al sec. XX, s-au remarcat prin lucrări inedite în domeniul așa cercetători ca: **V. O. Lucin** (*Ответственность в механизме реализации Конституции*, 1992 [50; 51]), **D. T. Šon** (*Конституционная ответственность*, 1995 [71]), **M. A. Krasnov** (*Ответственность в системе народного представительства*, Москва, 1992 [40]; *Публично-правовая ответственность представительных органов за нарушения закона*, 1993 [41]), **Iu. A. Dmitriev** și **F. Š. Izmailova** (*Проблема контроля и ответственности в деятельности органов государственной власти*, 1996 [25]), **F. S. Skifski** (*Ответственность за конституционные правонарушения*, Тюмень, 1998 [66]), **N. S. Malein** (*Правонарушение: понятие, причины, ответственность*, Москва, 1985 [52]) etc. În marea lor majoritate, ținînd cont de toate transformările din societate și, nemijlocit, de adoptarea noii legislații, specialiștii încearcă să contureze elementele componente ale instituției răspunderii constituționale și, totodată, să o raporteze la răspunderea juridică a statului și a organelor acestuia. Prin urmare, tot mai mult răspunderea constituțională este privită ca o formă de răspundere a statului, fiindu-i atribuit un caracter complex: juridic, politic și moral.

În pofida valorii științifice incontestabile a acestor studii științifice, totuși multe aspecte ale răspunderii constituționale au rămas nedezvoltate, și anume: nu a fost delimitată clar răspunderea politică a unor organe de stat și persoane cu funcții de răspundere față de alte autorități ale statului și răspunderea juridică pentru faptele ilicite comise; nu a fost clarificată problema temeiurilor răspunderii constituționale în cadrul cărora continuă să persiste afl elemente politice, cît și juridice; nu a fost finalizată nici investigarea delictologiei constituționale – știința delictelor (abaterilor) constituționale.

Aceste și multe alte aspecte problematice au constituit subiecte ale unor importante lucrări colective (*Конституционно-правовая ответственность. Проблемы России, опыт зарубежных стран*, Москва, 2001 [38]), fiind discutate și cu ocazia unor semnificative foruri științifice

(*Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих*, 2000 [61]; *Проблемы конституционно-правовой ответственности*, 2001 [60]; *Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности: обзор научной конференции*, 2002 [7] etc.), în cadrul cărora, diferiți teoreticieni și practicieni s-au lansat în dezbateri publice, pentru a se expune pe marginea celor mai controversate momente din teoria răspunderii constituționale (caracterul juridic și politic al acesteia, cercul subiecților, temeiul normativ al răspunderii, specificul sancțiunilor constituționale etc.).

A urmat o perioadă în care interesul față de instituția răspunderii constituționale a înregistrat cote maxime, aceasta fiind abordată în valoroase lucrări semnate de: **N. A. Bobrova** (*Конституционная ответственность как элемент конституционного строя*, 2003 [13]); **L. V. Zbrovskaia** (*Конституционно-правовая ответственность в ретроспективном формате*, 2003 [27]); **A. N. Kokotov** (*Конституционно-правовое принуждение*, 2003 [31]); **D. A. Lipinski** (*Проблемы юридической ответственности: Монография*, СПб., 2003 [46]; *О конституционной ответственности*, 2003 [44]; *Об актах применения конституционной ответственности*, 2006, [45]; *Регулятивная функция конституционной ответственности*, 2003, [47]); **V. O. Lucin** (*Конституционные деликты*, 2000 [48]; *Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации*, Москва, 2002 [49]); **S. E. Nesmeianova** (*К вопросу конституционной ответственности*, 2002 [56]); **J. I. Ovspean** (*Государственно-правовое принуждение и конституционно-правовое принуждение как его отраслевая разновидность*, 2005 [57]; *Критерии конституционной ответственности в Российской Федерации*, 2001 [58]); **E. Iu. Filatov** (*Инстанции конституционно-правовой ответственности: некоторые теоретические аспекты исследования*, 2009 [68]; *Классификация инстанций конституционной ответственности*, 2008 [69]; *Понятие инстанции конституционной ответственности*, 2008 [70]); **A. S. Sergeev** (*Конституционная ответственность в Российской Федерации*, 2002 [64; 65]); **A. A. Kondrașev** (*Конституционно-правовая ответственность в Российской Федерации: теория и практика*, Москва, 2006 [37]); **M. P. Avdeenkova** (*Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность*, 2005 [5]); **I. A. Kraveț** (*Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления*, Санкт-Петербург, 2004 [39]); **V. A. Vinogradov** (*Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности*, 2002 [15]; *Конституционно-правовые санкции*, 2001 [19]; *Основание конституционно-правовой ответственности*

ности, 2003 [20]; *Проблемы охраны (защиты) Конституции Российской Федерации и конституционно-правовая ответственность*, 2003 [22]; *Состав конституционного деликта*, 2003 [23]; *Конституционное правосудие: проблемы реализации мер конституционно-правовой ответственности*, 2002 [17]; *Конституционная ответственность: вопросы теории и правовое регулирование*. Москва, 2000 [16]; *Ответственность в механизме охраны конституционного строя*. Москва, 2005 [21]; **N. M. Kolosova** (*Конституционная ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности*, 1997 [33]; *Конституционная ответственность в Российской Федерации: ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации*. Москва, 2000 [34]; *К вопросу о конституционных санкциях*, 2009 [32]) etc.

Între timp, diferite aspecte ale răspunderii constituționale sînt dezvoltate în cuprinsul unor teze de doctor în științe juridice, elaborate de: **N. M. Kolosova** (*Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура*. Москва, 2006 [35]); **V. A. Vinogradov** (*Конституционно-правовая ответственность: системное исследование*. Москва, 2005 [18]); **L. V. Zabrovskaja** (*Конституционно-правовые деликты*. Москва, 2003 [28]); **L. M. Fedulova** (*Конституционно-правовая ответственность высших должностных лиц субъектов Российской Федерации*. Москва, 2007 [67]), în care se argumentează și importanța deosebită a răspunderii constituționale, mai ales în perioada contemporană, de consolidare a statului de drept.

Valoarea teoretică și practică a acestei forme de răspundere juridică a fost și mai mult accentuată prin faptul că unii constituționaliști au inclus-o sub formă de compartiment distinct în manualele de drept constituțional (intitulate în mod diferit: *Răspunderea în dreptul constituțional*; *Răspunderea juridico-constituțională*), „*Răspunderea constituțională ca formă a constrîngerii în dreptul constituțional*), printre care amintim: **E. I. Koliușin** [36], **I. A. Alexandrova** [8], **O. E. Kutafin** [42], **M. V. Baglai** [9], **E. I. Kozlova** și **O. E. Kutafin** [30], **M. V. Baglai** și **B. N. Gabricidze** [10] etc.

Prin urmare, putem conchide că în cadrul doctrinei ruse s-a reușit, practic în câteva decenii, fundamentarea și dezvoltarea unei veritabile teorii a răspunderii constituționale, chiar dacă continuă să mai persiste și viziuni divergente asupra unor aspecte ale acestei instituții. Este important că tot mai mult se pledează pentru adoptarea unei legislații constituționale corespunzătoare, atît prin modificarea celei existente, cît și prin elaborarea unei legi-cadru cu privire la răspunderea constituțională [33] (sau a unui Cod al delictelor constituționale [51, p. 29]),

care să reglementeze cazurile concrete în care urmează aceasta să survină, sancțiunile concrete și mecanismul aplicării practice.

Statul ca subiect al răspunderii constituționale. După cum se poate observa din cele expuse, răspunderea constituțională a suscitat un viu interes în rîndurile cercetătorilor, mai ales în ultimile două decenii. În același timp însă, majoritatea specialiștilor privesc răspunderea constituțională ca fiind o răspundere a puterii publice / o răspundere a statului, a organelor de stat și a funcționarilor publici (persoane ce dețin funcții publice).

Totodată, există cercetători care privesc răspunderea statului ca o categorie mai largă, care cuprinde în sine și răspunderea constituțională. Printre aceștia poate fi numit **V. N. Savin** care, în lucrarea sa *Ответственность государственной власти перед обществом*, face distincție între răspunderea politică a statului (ca fiind o răspundere a organelor de stat și a demnitarilor față de popor, populație pentru necorespunderea activității încredințate [62, p. 64]) și răspunderea juridică publică, care este o categorie mai largă decît răspunderea juridico-statală, extinzîndu-se asupra raporturilor de drept constituțional, administrativ, financiar și altor raporturi ce au legătură cu reglementarea competențelor autorităților legislative și executive ale statului și asupra coraportului acestora cu instanțele judecătorești. În același timp, cercetătorul scoate în evidență statutul de sine stătător al răspunderii constituționale, ca formă distinctă de răspundere juridică ce se deosebește net de răspunderea politică.

În același context, este de remarcat și publicația semnată de **T. V. Milușeva** și **A. V. Filatova** – *Концепция ответственности публичной власти в России*, în cuprinsul căreia se argumentează că răspunderea este un principiu fundamental al activității puterii publice. Un moment important relevat de cercetători ține de faptul că identifică două accepțiuni a răspunderii statului: restrictivă, care presupune răspunderea funcționarului sau a organului de stat, și extensivă – răspunderea statului în ansamblu, ce intervine în cadrul raporturilor juridice ai căror subiecți sînt cetățeanul și statul [54, p. 44-45].

În același timp, autorii reliefează rolul răspunderii pozitive a statului și a autorităților, considerînd că anume aceasta le este caracteristică în primul rînd, deoarece anticipează răspunderea retrospectivă a acestora. În același context, se expun și asupra răspunderii constituționale ca formă distinctă de răspundere a puterii, accentuînd în mod special răspunderea federativă, adică răspunderea subiecților federației.

Problema răspunderii puterii publice constituie obiect de cercetare și pentru **A. V. Malko** și **B. Z. Kușhova** – *Ответственность публичной власти в современной России: проблемы совершенствования*, care destul de obiectiv apreciază că existența *de facto* a răspunderii statului, asigurată cu un mecanism concret și eficient de reali-

zare, depinde de cît de mult s-a apropiat acesta de idealul statului de drept și de nivelul de formare a societății civile [53, p. 9]. În viziunea acestor autori, în mare parte dezvoltarea instituției răspunderii juridice a statului depinde de modul de reglementare a atribuțiilor și obligațiilor autorităților publice (unipersonale și colegiale) și de craportarea acestora la formele de control public și social din partea societății civile. Prin esență, ei susțin caracterul complex și intermural al răspunderii juridice a puterii publice.

Evaluînd în ansamblu aceste lucrări, precum și celelalte enunțate anterior, putem conchide că în majoritatea cazurilor răspunderea statului este privită în sensul restrictiv ca răspundere a autorităților acestuia și doar uneori se argumentează calitatea statului de subiect al răspunderii, nemijlocit al răspunderii constituționale (este cazul prof. **N. M. Kolosova**). Respectiv, problema dată mai este în așteptarea unei soluții teoretico-juridice.

Concluzii. În baza raționamentelor expuse, conchidem că actualitatea instituției răspunderii constituționale pentru doctrina noastră juridică este determinată de următoarele momente:

- necesitatea clarificării esenței răspunderii constituționale ca formă a răspunderii juridice, întrucît comparativ cu alte forme de răspundere s-a conturat cu mult mai tîrziu, fiind chiar de dată recentă;
- oportunitatea lansării unor ample dezbateri teoretice la nivelul comunității științifice autohtone pe marginea acestui subiect, deoarece practic nu este atestat ca tematică de cercetare teoretico-științifică;
- necesitatea conștientizării problemelor teoretico-juridice ale răspunderii constituționale și a necesității soluționării acestora, moment de natură să contribuie la dezvoltarea în continuare a instituțiilor de protecție a Constituției, la transformarea dreptului constituțional într-o ramură de drept eficientă;
- necesitatea conturării unei teorii a răspunderii juridice a statului, a organelor de stat și a funcționarilor publici, care să cuprindă formele concrete de răspundere (printre care și răspunderea constituțională) și mecanismul de realizare practică a acestora, segment important al procesului de edificare și consolidare a statului de drept în Republica Moldova.

Referințe bibliografice

1. Baltag D. *Unele aspecte privind responsabilitatea politică și juridică a guvernului*. În: Analele ULIM. Drept. Vol. 6, Chișinău: ULIM, 2005, p. 5-14.
2. Авакян С. А. *Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности*. В: Конституционно-правовая ответственность: проблемы России, опыт зарубежных стран. Научное издание. Москва: Издательство Московского Государственного Университета, 2001, с. 9-32.
3. Авакян С. А. *Государственно-правовая ответственность*. В: Советское государство и право, 1975, № 10, с. 16-24.

4. Авакьян С. А. *Санкции в советском государственном праве*. В: Советское государство и право, 1973, № 11, с. 29-39.
5. Авдеев М. П. *Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность*. В: Государство и Право, 2005, № 7, с. 85-89.
6. Агапов А. С. *Конституционно-правовая ответственность: позитивный и негативный аспекты*. В: Конституционное и муниципальное право, 2006, № 4, с. 46-48.
7. *Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности: обзор научной конференции*. Составитель В. А. Савицкий. В: Государство и Право, 2002, № 2, с. 114-121.
8. Александрова Н. А. *Конституционное (государственное) право России: учебно-методический комплекс по специальности 030501 – Юриспруденция*. Челябинск: Изд.-во ЮУрГУ, 2005, 643 с.
9. Баглай М. В. *Конституционное право Российской Федерации*. Учебник для вузов. 6-е издание. Москва: НОРМА, 2007 784 с.
10. Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. *Конституционное право Российской Федерации*. Учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: ИНФРА-М–Кодекс, 1996, 512 с.
11. Бельский К. С. *Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура*. В: Государство и право, 1999, № 12, с. 12-20.
12. Боброва Н. А. *Гарантии государственно-правовых норм*. Воронеж: Издательство Воронежского Университета, 1984, 164 с.
13. Боброва Н. А. *Конституционная ответственность как элемент конституционного строя*. В: Закон и Право, 2003, №9, с. 25-30.
14. Боброва Н. А., Зражевская Т. Д. *Ответственность в системе сарантин конституционных норм*. Воронеж: Издательство Воронежского Университета, 1985, 155 с.
15. Виноградов В. А. *Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности*. В: Законодательство, 2002, № 10, с. 55-64.
16. Виноградов В. А. *Конституционная ответственность: вопросы теории и правовое регулирование*. Москва, 2000, 287 с.
17. Виноградов В. А. *Конституционное правосудие: проблемы реализации мер конституционно-правовой ответственности*. В: Конституционное право: Восточноевропейское обозрение, 2002, № 4 (41), с. 89-93.
18. Виноградов В. А. *Конституционно-правовая ответственность: системное исследование*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2005, 348 с.
19. Виноградов В. А. *Конституционно-правовые санкции*. В: Законодательство, 2001, № 12, с. 54-62.
20. Виноградов В. А. *Основание конституционно-правовой ответственности*. В: Законодательство, 2003, № 2, с. 52-61.
21. Виноградов В. А. *Ответственность в механизме охраны конституционного строя*. Москва: Институт права и публичной политики, 2005, 420 с.
22. Виноградов В. А. *Проблемы охраны (защиты) Конституции Российской Федерации и конституционно-правовая ответственность*. В: Конституционное и муниципальное право, 2003, № 1, с. 2-4.
23. Виноградов В. А. *Состав конституционного деликта*. В: Законодательство, 2003, № 10, с. 58-69.
24. *Государственная дисциплина и ответственность*. Под ред. Л. И. Антоновой и Б. И. Кожохина. Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 1990, 152 с.
25. Дмитриев Ю. А., Измайлова Ф. Ш. *Проблема контроля и ответственности в деятельности органов государственной власти*. В: Государство и Право, 1996, № 4, с. 88-96.
26. Еременко Ю. П. *Советская Конституция и законность*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1982, 162 с.
27. Забровская Л. В. *Конституционно-правовая ответственность в ретроспективном формате*. В: Закон и Право, 2003, № 3, с. 29-34.
28. Забровская Л. В. *Конституционно-правовые деликты*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, 26 с.
29. Зражевская Т. Д. *Ответственность по советскому государственному праву*. Воронеж: Издательство Воронежского Университета, 1980, 160 с.
30. Козлова Е. И., Кутафин О. Е. *Конституционное право России*. 3-е издание. Москва: Юристъ, 2004, 587 с.
31. Кокотов А. Н. *Конституционно-правовое принуждение*. В: Российский Юридический Журнал, 2003, № 1, с. 17-21.
32. Колосова Н. М. *К вопросу о конституционных санкциях*. В: Журнал российского права, 2009, № 3, с. 12-18.
33. Колосова Н. М. *Конституционная ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности*. В: Государство и Право, 1997, № 2, с. 86-91.
34. Колосова Н. М. *Конституционная ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации*. Москва: Городец, 2000, 192 с.
35. Колосова Н. М. *Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2006, 368 с.
36. Колошин Е. И. *Конституционное право России: курс лекций*. Москва: Городец, 2006, 146 с.
37. Кондрашев А. А. *Конституционно-правовая ответственность в Российской Федерации: теория и практика*. Москва: Юристъ, 2006, 345 с.
38. *Конституционно-правовая ответственность: Проблемы России, опыт зарубежных стран*. Под ред. С. А. Авакьяна. Москва: Издательство Московского Университета, 2001, 474 с.
39. Кравец И. А. *Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, 675 с.
40. Краснов М. А. *Ответственность в системе народного представительства*. Москва: Наука, 1992, 224 с.
41. Краснов М. А. *Публично-правовая ответственность представительных органов за нарушение закона*. В: Государство и Право, 1993, № 6, с. 46-56.
42. Кутафин О. Е. *Предмет конституционного права*. Москва: Юристъ, 2001, 444 с.
43. Лейст О.Э. *Санкции и ответственность по советскому праву*. Москва: Издательство Московского Университета, 1981, 240 с.
44. Липинский Д. А. *О конституционной ответственности*. В: Вестник Волжского Университета им. В. Н. Татищева. Сер. «Юриспруденция». Вып. 33, 2003. <http://www.law.edu.ru/doc/> (accesat la 13.09.2013).
45. Липинский Д. А. *Об актах применения конституционной ответственности*. В: Юридический мир, 2006, № 7, с. 22-25.
46. Липинский Д. А. *Проблемы юридической ответственности: Монография*. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003, 387 с.
47. Липинский Д. А. *Регулятивная функция конституционной ответственности*. В: Конституционное и муниципальное право, 2003, № 4, с. 21-24.
48. Лучин В. О. *Конституционные деликты*. В: Государство и Право, 2000, № 1, с. 12-19.
49. Лучин В. О. *Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации*. Москва: Издательство ЮНИТА-ДАНА, 2002, 687 с.
50. Лучин В. О. *Ответственность в механизме реализации Конституции (окончание)*. В: Право и Жизнь, 1992, № 2, с. 9-29.
51. Лучин В. О. *Ответственность в механизме реализации Конституции*. В: Право и Жизнь, 1992, № 1, с. 30-49.
52. Малейн Н. С. *Правонарушение: понятие, причины, ответственность*. Москва: Юридическая литература, 1985, 420 с.
53. Малько А. В., Кушхова Б. З. *Ответственность публичной власти в современной России: проблемы совершенствования*. В: Вестник СГАП, 2009, № 5, с. 8-11.
54. Милушева Т. В., Филатова А. В. *Концепция ответственности публичной власти в России*. В: Современное право, 2008, № 11, с. 44-48.
55. Миронов О. О. *Механизм действия советской конституции*. Красноярск: Издательство Красноярского Университета, 1988, 84 с.
56. Несмеянова С. Э. *К вопросу конституционной ответственности*. В: Конституционное и муниципальное право, 2002, № 4, с. 20-22.
57. Овсепян Ж. И. *Государственно-правовое принуждение и конституционно-правовое принуждение как его отраслевая разновидность*. В: Конституционное и муниципальное право, 2005, № 1, с. 12-20.
58. Овсепян Ж. И. *Критерии конституционной ответственности в Российской Федерации*. Часть 1. В: Северо-Кавказский юридический вестник, 2001, № 4, с. 3-30.
59. Оганесян Р. Г. *История учреждения института конституционной ответственности в России*. В: Проблемы эффективности публичной власти в Российской Федерации. Материалы научно-практической конференции 28 ноября 2002 г. Ростов-на-Дону, 2003, с. 224-232.
60. *Проблемы конституционно-правовой ответственности (по материалам конференции на юридическом факультете)*. Составитель С. Швердяев. В: Вестник Московского Университета, сер. 11, Право, 2001, № 3, с. 124-134.
61. *Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих*. Материалы круглого стола. Составитель Л. А. Морозова. В: Государство и право, 2000, № 3, с. 20-36.
62. Савин В. Н. *Ответственность государственной власти перед обществом*. В: Государство и Право, 2000, № 12, с. 64-72.
63. Самошенко И. С., Фарушкин М. Х. *Ответственность по советскому законодательству*. Москва: Юридическая литература, 1971, 240 с.
64. Сергеев А. Л. *Конституционная ответственность в Российской Федерации (часть первая)*. В: Конституционное и муниципальное право, 2002, № 4, с. 23-28.
65. Сергеев А. Л. *Конституционная ответственность в Российской Федерации (часть вторая)*. В: Конституционное и муниципальное право, 2003, № 1, с. 5-8.
66. Скифский Ф. С. *Ответственность за конституционные правонарушения*. Тюмень, 1998, 16 с.
67. Федулова Л. М. *Конституционно-правовая ответственность высших должностных лиц субъектов Российской Федерации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2007, 30 с.
68. Филатов Е. Ю. *Инстанции конституционно-правовой ответственности: некоторые теоретические аспекты исследования*. В: Вестник Челябинского государственного университета, 2009, № 15 (153), Право, вып. 19, с. 25-28.
69. Филатов Е. Ю. *Классификация инстанций конституционной ответственности*. В: Научный вестник Омской академии МВД России. Омск: ОНРИО Омской Академии МВД России, 2008, № 3 (30), с. 52-57.
70. Филатов Е.Ю. *Понятие инстанции конституционной ответственности*. В: Вестник Омского университета. Серия Право, 2008, № 2 (15), с. 30-38.
71. Шон Д. Т. *Конституционная ответственность*. В: Государство и Право, 1995, № 7, с. 35-43.